

УДК 336.71

Методичні підходи до поліпшення оцінки кредитоспроможності позичальників

Ігор Володимирович Карбівничий,
доцент кафедри банківської справи
Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ),
кандидат економічних наук

Анотація. Розроблено методику визначення класу надійності позичальника банку для клієнтів малого і середнього бізнесу. Визначено основні етапи та показники, які характеризують застосування цієї методики.

Ключові слова: кредитний ризик, кредитоспроможність, ліквідність, фінансова стійкість, ділова активність і прибутковність.

Постановка проблеми. Одним із завдань ефективної реалізації кредитної політики в банку є визначення критеріїв і створення системи оцінювання кредитоспроможності його потенційних позичальників, на основі якої має формуватися методика визначення класу надійності позичальника.

Відсутність науково обґрунтованих методів оцінки кредитоспроможності позичальника і ризику неповернення кредитів може бути причиною погіршення якості кредитного портфеля, що, у свою чергу, призведе до погіршення фінансового стану чи навіть банкрутства банку.

Аналіз останніх публікацій. Оцінювання кредитоспроможності позичальника є дуже актуальним питанням для банківської системи і потребує постійного дослідження. Тема знайшла відображення у працях таких вітчизняних авторів як: В. В. Галасюк, В. Н. Едронов, О. Л. Ковальов, Т. Коршиков, Т. П. Коюд, І. В. Сало, С. Ю. Хасянов та ін. Розвиток банківської системи України потребує постійного вдосконалення методик оцінки кредитоспроможності позичальника.

Мета статті полягає в удосконаленні методики визначення класу надійності позичальника банку для клієнтів малого і середнього бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Ураховавши результати дослідження наявних методів і моделей оцінки кредитоспроможності позичальників у вітчизняних банках, було розроблено методику оцінювання кредитоспроможності позичальника банку – юридичної особи.

Особливість методики полягає в тому, що вона розроблена окремо для підприємств малого і середнього бізнесу, а також корпоративного сектору економіки, але базується на спільному методологічному підході, який містить такі положення.

По-перше, оцінка фінансового стану позичальника має проводитися на основі даних фінансової звітності підприємств форм № 1 «Баланс» і № 2 «Звіт про фінансові результати», а також інформації про рух грошових коштів на рахунках позичальника. Ураховуючи, що квартальну звітність складають протягом кварталу, наступного за звітним, а річну протягом 4–5 місяців після звітного року, ми визначили періодичність використання фінансової звітності позичальника (табл. 1).

Таблиця 1
Співвідношення періодів оцінки фінансового стану позичальника і його фінансової звітності

Періоди оцінки фінансового стану (дати розрахунку резерву)	Період фінансової звітності (звітний період), що використовується для оцінки фінансового стану позичальника
на 1 травня, 1 червня, 1 липня	за 1-й квартал поточного року, річна звітність – за попередній рік
на 1 серпня, 1 вересня, 1 жовтня	2-й квартал поточного року, річна звітність – за попередній рік
на 1 листопада, 1 грудня, 1 січня	3-й квартал поточного року, річна звітність – за попередній рік
на 1 лютого, 1 березня, 1 квітня	4-й квартал попереднього року

По-друге, оцінка фінансового стану позичальника – юридичної особи здійснюється з урахуванням галузевої спеціалізації позичальника.

По-третє, у методиці враховано, що згідно з постановою Правління НБУ «Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями комерційних банків» банк може самостійно встановлювати нормативні значення і відповідні бали для кожного показника залежно від його вагомості (значимості) серед інших показників, що можуть свідчити про найбільшу ймовірність виконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань за кредитними операціями.

По-четверте, нормативні значення кожного показника (крім суб'єктивних) визначаються для сегмента малого і середнього бізнесу залежно від середньогалузевих показників в Україні. Значення показників для кожного позичальника обчислюють на основі його належності до однієї з таких галузей:

- сільське господарство, мисливство та лісове господарство;
- промисловість;
- будівництво;
- торгівля транспортними засобами та їх ремонт;
- оптова торгівля і посередництво в торгівлі;
- роздрібна торгівля побутовими товарами та їх ремонт;

- готелі та ресторани;
- транспорт і зв'язок;
- фінансова діяльність;
- операції з нерухомістю, здавання в оренду та послуги юридичним особам;
- державне управління;
- освіта;
- охорона здоров'я і соціальна допомога;
- колективні, громадські та особисті послуги.

Якщо індивідуальний показник дорівнює середньогалузевому показнику або перевищує його, то значення такого показника визначається як «добре» або «дуже добре» залежно від наведених показників у таблицях.

У разі, якщо індивідуальний показник гірший за показник, зазначений у таблиці, то він визначається як «поганий» або «дуже поганий».

Для компаній сегмента корпоративного бізнесу перелік галузей визначається згідно з переліком кодів КВЕД, зазначених на звітності позичальника. Крім того, віднесення позичальника до однієї з вищезазначених галузей може здійснюватися на основі даних про структуру доходу позичальника за останній повний календарний рік.

По-п'яте, клас позичальника банку за результатами оцінки його фінансового стану визначається на підставі основних показників і коригується з урахуванням додаткових (суб'єктивних) показників.

По-шосте, оцінка стану позичальника передбачає аналіз його фінансово-господарської діяльності за такими даними: обсяг реалізації; прибутки і збитки; рентабельність; коефіцієнти ліквідності; грошові потоки (рух коштів на рахунках позичальника); склад і динаміка дебіторської та кредиторської заборгованості; собівартість продукції (робіт, послуг).

Також урахуватимуться фактори суб'єктивного характеру: ефективність управління позичальника; ринкова позиція позичальника і його залежність від циклічних і структурних змін в економіці та галузі; професіоналізм керівництва; ділова репутація; історія погашення кредитної заборгованості в минулому.

По-сьоме, оцінка кредитоспроможності позичальника має виконуватись у три етапи:

- 1) обчислення значень основних (об'єктивних) показників, які характеризують фінансовий стан позичальника;
- 2) оцінка і узагальнення основних показників;
- 3) коригування значення оцінки основних показників на додаткові (суб'єктивні) показники.

Дослідимо методику визначення класу надійності позичальника для клієнтів малого і середнього бізнесу. Як зазначалось вище, визначення класу надійності позичальника для клієнтів малого і середнього бізнесу має виконуватись у три етапи.

На першому етапі розраховують основні показники, які об'єктивно характеризують фінансовий стан позичальника.

Ці показники розподіляють на такі аналітичні групи:

- I група – показники ліквідності та мобільності;

- II група – показники фінансової стійкості позичальника;
- III група – показники ділової активності та прибутковості.

Схематично методику визначення класу надійності позичальника банку для клієнтів малого і середнього бізнесу представлено на рис.

Коефіцієнт миттєвої (абсолютної) ліквідності характеризує, на скільки обсяг поточних зобов'язань за кредитами і розрахунками може бути погашений за рахунок високоліквідних активів, тобто показує, яку частину короткострокової заборгованості підприємство може погасити найближчим часом.

Коефіцієнт миттєвої ліквідності також характеризує платоспроможність позичальника на дату складання балансу.

Коефіцієнт поточної ліквідності відображає платіжні можливості підприємства на перспективу за умови своєчасного проведення розрахунків із дебіторами.

Ця оцінка дає можливість постійно здійснювати експрес-аналіз фінансового стану позичальника, своєчасно виявляти негативні тенденції в його фінансово-господарській діяльності і вносити корективи у кредитні відносини.

Коефіцієнт поточної ліквідності характеризує очікувану платоспроможність підприємства на період, що дорівнює середній тривалості одного обороту дебіторської заборгованості.

Коефіцієнт загальної ліквідності характеризує, на скільки обсяг поточних зобов'язань за кредитами і розрахунками може бути погашений за рахунок усіх мобілізованих оборотних активів.

Далі проаналізуємо показники *фінансової стійкості*. Коефіцієнт фінансової стійкості показує питому вагу власних джерел і залучених на тривалий строк коштів у загальних пасивах підприємства, тобто характеризує обсяг коштів, які можна використати у своїй поточній діяльності без втрат для кредиторів.

Коефіцієнт маневреності власних коштів характеризує ступінь мобільності використання власних коштів.

Коефіцієнт незалежності характеризує розмір залучених коштів на одну гривню власних коштів підприємства.

Дослідимо показники *ділової активності та прибутковості*.

Коефіцієнт рентабельності продаж показує, скільки прибутку припадає на одиницю реалізованої продукції (робіт, послуг). Розраховуємо коефіцієнт за формою фінансової звітності № 2 «Звіт про фінансові результати».

Рентабельність активів характеризує прибутковість підприємства, тобто наскільки вдало позичальник розміщує свої кошти.

Розраховуємо коефіцієнт за формою фінансової звітності № 2 «Звіт про фінансові результати».

Оптимальне значення цього показника має бути на рівні 5%.

Порядок розрахунку коригувального коефіцієнта наведено в *табл. 2*.

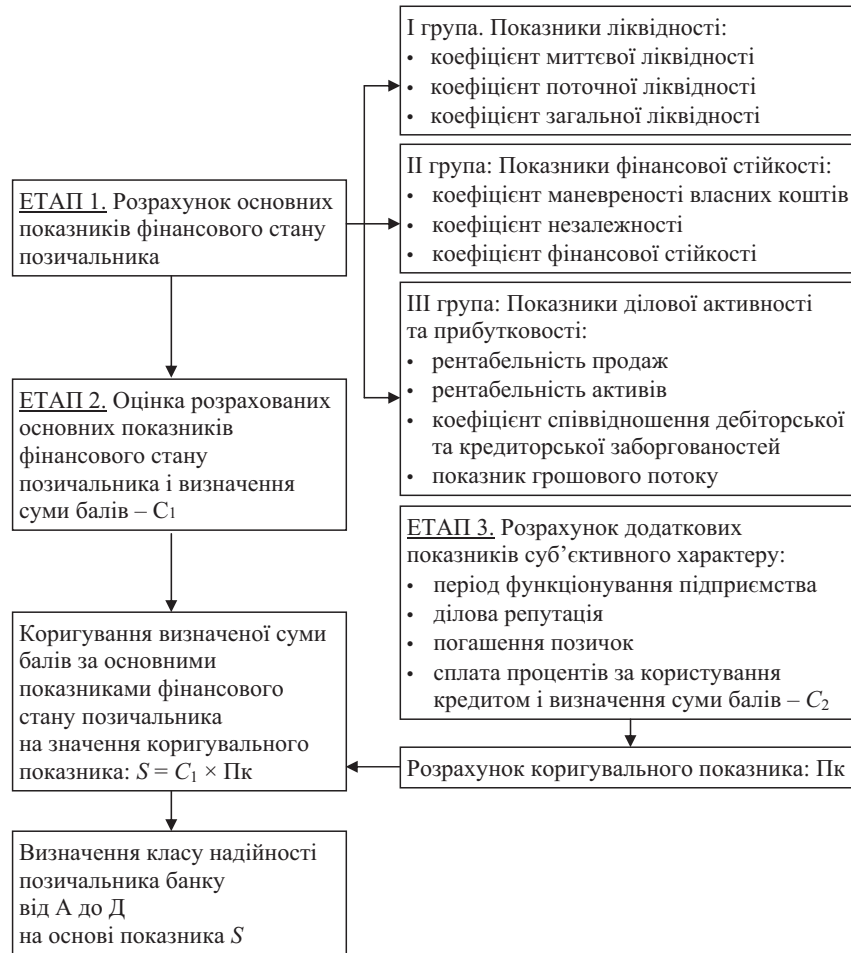

Рис. Алгоритм визначення класу надійності позичальника банку для клієнтів малого і середнього бізнесу

Таблиця 2
Динаміка значень коригувального коефіцієнта

Період фінансової звітності за рік	Значення коригувального коефіцієнта К
за рік	1
за 1-й квартал	4
за 2-й квартал	2
за 3-й квартал	4/3

Аналіз грошового потоку здійснюється з урахуванням показника грошового потоку, який визначаємо як співвідношення чистих надходжень на всі рахунки підприємства (позичальника) до суми основного боргу за кредитною операцією і відсотками за нею.

Для розрахунку показника грошового потоку потрібно мати такі документи підприємства, яке аналізують: витяги з банків (банків) про рух грошових коштів на банківському рахунку (рахунках) позичальника; до середньомісячних надходжень на рахунки позичальника (Нсм) додають надходження виручки

від реалізації товарів (робіт, послуг) готівкою в касу позичальника в разі не внесення їх на розрахунковий рахунок.

У разі неотримання від позичальника потрібної інформації середньомісячні надходження на рахунки позичальника дорівнюють середньомісячному доходу від реалізації за останній звітний період (ряд. 010 Форми № 2 / Кількість місяців, за які подають Форму № 2).

Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей характеризує, наскільки кредиторська заборгованість може бути погашена за рахунок дебіторської заборгованості.

На другому етапі всі розраховані фактичні значення коефіцієнтів, які розглянуто на першому етапі, вносять до табл. 3 за, відповідно, попередній і поточний періоди. Залежно від того, в яких межах лежить фактичне значення коефіцієнта, оцінка його набуває одного із нормативних значень кожного показника, визначених для сегмента малого і середнього бізнесу залежно від середньогалузевих показників в Україні.

Таблиця 3

Показники діяльності позичальника, що використовуються при оцінці

Назва показника	Скорочена назва	Розрахункове значення	Оцінка	Бали
<i>Основні (об'єктивні) показники</i>				
1. Коефіцієнт миттєвої (абсолютної) ліквідності	Кмл			
2. Коефіцієнт поточної ліквідності	Кпл			
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	Кзл			

Назва показника	Скорочена назва	Розрахункове значення	Оцінка	Бали
4. Коефіцієнт маневреності власних коштів	Км			
5. Коефіцієнт незалежності	Кн			
6. Рентабельність продаж	Рп			
7. Рентабельність активів	Ра			
8. Коефіцієнт співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованостей	Ксп			
9. Показник грошового потоку	Кгп			
10. Коефіцієнт фінансової стійкості	Кфс			
Загальна сума балів	С1			

На третьому етапі, при здійсненні оцінки стану підприємства, крім фінансових показників, ураховують додаткові показники суб'єктивного характеру з метою з'ясування іміджу позичальника – юридичної особи, його ринкової позиції, перспектив розвитку, професіональності та порядності керівництва, якості кредитної історії позичальника і його засновників та інших характеристик ефективності управління та якості керівного складу позичальника.

Розглянемо більш детально *додаткові показники суб'єктивного характеру*.

Період функціонування підприємства (ФП) передбачає кількість років з часу державної реєстрації підприємства. Показник приймає значення, що дорівнює кількості років функціонування підприємства. У разі функціонування підприємства п'ять і більше років ФП приймає значення 5. На підприємствах, які функціонують менше ніж один рік або рік, ФП = 1.

Показник «Ділова репутація» (ДР) характеризує репутацію засновників. Показник ДР може набувати одного з таких значень:

ДР = 5, коли про клієнта є позитивна інформація, він є постійним клієнтом банку, не менше ніж 50% чистих кредитових оборотів позичальника треба проводити через розрахунковий рахунок банку;

ДР = 4, коли про клієнта є позитивна інформація, він є постійним клієнтом банку, не менше ніж 20% чистих кредитових оборотів позичальника слід проводити через розрахунковий рахунок банку;

ДР = 3, коли про клієнта є позитивна інформація, він є клієнтом банку; основний рахунок в іншому банку, в інших банках обороти на рахунках;

ДР = 2, не є клієнтом банку, в інших банках обороти на рахунках, суперечлива інформація;

ДР = 1, не є клієнтом банку, низькі обороти на рахунках, негативна інформація.

Показник «Погашення позичок» (ПП) характеризує наявність або відсутність фактів неповернення чи несвоєчасного повернення кредитів, які надавались раніше. Показник ПП може набувати одного з таких значень:

ПП = 10, кредит погашено без проблем;

ПП = 8, кредит погашено після відстрочення (продлонгації), позичальник не користувався кредитом у минулому;

ПП = 5, якщо заборгованість за кредитами погашено з максимальною затримкою (простроченням) до 30 календарних днів;

ПП = 0, кредит прострочений;

ПП = -10, коли позичальник ухиляється від відповідальності.

Показник «Погашення позичок» характеризує стан розрахунків позичальника з банком за кредитами, які були надані раніше. При аналізі стану позичальника після надання йому нового кредиту значення цього коефіцієнта залишається без змін до повного погашення цього кредиту (за умови, що поточний кредит погашається вчасно).

Показник «Сплата відсотків за користування кредитом» (СВ) характеризує наявність або відсутність фактів сплати чи несвоєчасної оплати процентів за користування кредитом. Показник СВ може набувати одного з таких значень:

СВ = 10, коли нараховані проценти сплачено своєчасно (з тах затримкою до семи календарних днів);

СВ = 8, коли проценти сплачено із затримкою платежу;

СВ = 5, якщо позичальник не користувався кредитами в минулому;

СВ = 0, якщо проценти прострочені;

СВ = -10, якщо позичальник ухиляється від відповідальності.

Показник «Сплата відсотків за користування кредитом» характеризує стан розрахунків позичальника з банком за чинними кредитами і розраховується щомісяця.

За результатами оцінки додаткових (суб'єктивних) показників здійснюємо розрахунок коригувального показника:

$$Пк = \frac{C_2}{M_c} \times K_k + 1,$$

де C_2 – загальна сума балів оцінки додаткових (суб'єктивних) показників;

M_c – максимальна сума балів, що може бути отримана в результаті оцінки додаткових (суб'єктивних) показників. $M_c = 30$ за цією методикою;

K_k – коригувальний коефіцієнт. Нормативне значення $K_k = 0,3$.

Коригувальний коефіцієнт K_k застосовуємо для зниження значення загального коригувального коефіцієнта $Пк$ до 30%, що пояснюється відносно меншою важливістю додаткових факторів для ухвалення рішення про надання кредиту позичальникові. Загалом, значення коефіцієнта K_k на рівні 0,3 може варіюватися залежно від особливостей кредитної політики банку та умов ринкового середовища.

Отриману суму балів при оцінці основних (об'єктивних) показників коригуємо на значення коригувального показника:

$$S = C_1 \times Пк,$$

де S – узагальнений показник;

C_1 – сума балів оцінки показників за результатами I та II етапів;

$Пк$ – коригувальний показник.

У будь-якому разі питома вага суми балів за додатковими (суб'єктивними і об'єктивними) показниками не повинна перевищувати 30% від загальної суми балів за результатами оцінки фінансового стану позичальника. Виходячи із значення узагальненого показника S визначаємо клас позичальника на підставі шкали, що наведена в *табл. 4*.

Таблиця 4

Шкала для визначення класу надійності позичальника банку для клієнтів малого і середнього бізнесу

Значення узагальненого показника	Клас
від 400 і більше	«А»
від 300 до 399	«Б»
від 200 до 299	«В»
від 100 до 199	«Г»
від 99 і менше	«Д»

Максимальне значення показника S за цією методикою розрахунку становить 604,5 (максимальне значення $C_1 = 465$, максимальний коригувальний коефіцієнт $Пк = 1,3$). Максимальне значення рівномірно розподілено на п'ять класів аналогічно зі шкалою, яку використовуємо для бальної оцінки кожного з коефіцієнтів оцінки фінансового стану позичальника залежно від середньогалузевих показників в Україні. Так, клас «А» співвідноситься із характеристикою «дуже добре», клас «Б» – «добре», клас «В» – «задовільно», клас «Г» – «погано», клас «Д» – «дуже погано». Залежно від того, в яких межах лежить значення S , позичальникові присвоюють певний клас.

Далі розглянемо *методику визначення класу надійності позичальника для клієнтів корпоративного бізнесу*. Кількісні показники, які слід використовувати для розрахунку фінансового класу позичальника: чистий дохід від реалізації за звітний період, приве-

дений до року (K_1); коефіцієнт миттєвої ліквідності (K_2); коефіцієнт поточної ліквідності (K_3); коефіцієнт загальної ліквідності (K_4); коефіцієнт маневреності власних коштів (K_5); коефіцієнт незалежності (K_6); рентабельність продажів (K_7); рентабельність активів (K_8); рентабельність власного капіталу (K_9). Якщо власний капітал має від'ємне значення, то він умовно приймається за 100 тис. грн (аналогічно до європейської практики оцінки кредитоспроможності позичальника, що становить приблизно 10 тис. євро); показник грошового потоку (K_{10}).

При визначенні коефіцієнтів K_7 , K_8 і K_9 можна визначити чистий прибуток без урахування прибутків (збитків) від нереалізованих курсових різниць, тобто від переоцінки балансових зобов'язань за рахунок зміни курсу валют на звітну дату. Такий підхід обумовлений тим, що ці прибутки або збитки є фактично збитками майбутніх періодів.

Порівняння показників діяльності підприємств корпоративного сегмента із середньогалузевими значеннями здійснюємо з урахуванням обсягів їхніх продаж. Пропонуємо виділити три групи, для яких розраховують середньогалузеві показники (*табл. 5*).

Таблиця 5

Класифікація суб'єктів корпоративного бізнесу за обсягами продаж

Група	Обсяг продажів (для визначення середньогалузевих показників)
1 група	від 10 до 100 млн грн
2 група	від 100 до 250 млн грн
3 група	від 250 млн грн

Середньогалузеві показники в кожній групі мають розраховуватися за три останні роки та усереднюватися. Індивідуальні показники розраховують за звітністю позичальників, порівнюють з усередненими показниками за останні 3 роки, визначеними окремо для кожної групи. Середньогалузеві показники розраховуються для коефіцієнтів 2–8 і 10. Кожному коефіцієнтові, розрахованому на основі звітності підприємства, присвоюють клас (від «А» до «Д»). Якщо індивідуальне значення коефіцієнта перевищує середньогалузеве, то такому показникові надається клас, не менший ніж «Б». Перехід до наступного класу відбувається з кроком, який дорівнює 0,25 від середньогалузевого показника (*табл. 6*).

Таблиця 6

Діапазони значень показників фінансового стану для клієнтів корпоративного бізнесу

Клас	Діапазон значень (для показників 2–8)	Діапазон значень для показника K_9	Діапазон значень для показника K_{10}
«А»	від $(\mu^* + 0,25\mu)$ та вище	від 10% та вище	від 1,50 та вище
«Б»	від μ до $(\mu + 0,25\mu)$	від 0% до 10%	від 1,20 до 1,50
«В»	від $(\mu - 0,25\mu)$ до μ	від -10% до 0%	від 0,90 до 1,20
«Г»	від $(\mu - 0,25\mu)$ до $(\mu - 0,5\mu)$	від -20% до -10%	від 0,68 до 0,90
«Д»	нижче за $(\mu - 0,5\mu)$	гірше за -20%	до 0,68

* μ – середньогалузевий показник для кожної групи.

Для показника незалежності (K_6) використовується обернений діапазон значень. Для показника грошового потоку (K_{10}), при визначенні середньогалузевого показника використовується мінімальне значення.

Визначення усередненого класу на основі кількісних показників відбувається у два етапи.

На першому етапі усереднення значень показників 2–10 відбувається за формулою:

$$\text{Клас}_{2-10} = \left(\sum_{i=2}^{10} \text{Клас}_i + \text{Клас}_6 + \text{Клас}_{10} \right) / 11,$$

де Клас_i – відповідний клас, наданий кожному i -му коефіцієнту та виражений відповідним кодом.

Виходячи з наведеної формули при визначенні усередненого класу перевага надається коефіцієнтам незалежності і грошового потоку, які свідчать про відносний рівень залежності від позитивного капіталу та достатності надходжень грошового потоку від операційної діяльності.

На другому етапі відбувається коригування усередненого показника Клас_{2-10} за рахунок коригувальних коефіцієнтів: коефіцієнта K_1 ; ведення прибуткової діяльності; а також додаткового урахування коефіцієнта K_3 для підприємств, що займаються операціями з нерухомістю (табл. 7).

Таблиця 7
Вплив коригувальних коефіцієнтів K_1 і K_3
на усереднений показник Клас_{2-10}

Клас, наданий K_1 або K_3	Додатковий бал для K_1	Додатковий бал для K_3
«А»	1,00	0,50
«Б»	0,75	0,30
«В»	0,50	0,00
«Г» або «Д»	0,00	0,00

Використання такого кількісного показника для визначення класу обумовлено тим, що великі підприємства стійкіші до зміни кон'юнктури ринку, мають кращий доступ до фінансових ринків порівняно з малими і середніми підприємствами. Додаткові бали коефіцієнта K_3 використовують тільки для галузей 70 та 71 (перші літери КВЕД), що обумовлено більш важливим значенням наявності довгострокових ресурсів для галузей, пов'язаних із придбанням і розвитком нерухомості.

Крім цього, додатково пропонуємо враховувати коефіцієнт прибуткової діяльності суб'єкта корпоративного бізнесу. У разі, якщо підприємство веде прибуткову діяльність, воно може додатково отримати 0,5 бала. Складання додаткових балів коригувальних коефіцієнтів має бути виключено, тобто при визначенні класу за кількісними показниками слід користуватися такою формулою:

$$\text{Клас}_{\text{кільк}} = \Phi \left\{ \text{Клас}_{2-10} + \max (B_{K_1}; B_{K_3}; B_{\text{прибуток}}) \right\},$$

де B_{K_1} – додатковий бал для K_1 ;

B_{K_3} – додатковий бал для K_3 ;

$B_{\text{прибуток}}$ – додатковий бал за прибуткову діяльність;

Φ – функція, за використання якої числові значення усереднюються та конвертуються в код відповідної літери.

До якісних показників діяльності підприємств корпоративного сектору, що пропонується оцінювати у складі визначення класу надійності позичальника, відносять: якість фінансової звітності, якість менеджменту компанії, ринкова позиція позичальника і наявність підтримки (табл. 8).

Таблиця 8

Визначення класу надійності позичальника
за якісними показниками його діяльності

Клас	Характеристика
Визначення класу показника «Якість фінансової звітності» (K_{11})	
«А»	Компанія (або її материнська компанія) пройшла щорічний аудит, надана вся необхідна звітність, пояснення до звітності надаються в повному обсязі за запитом банку.
«Б»	Надана уся необхідна звітність, пояснення до звітності надаються в повному обсязі за запитом банку.
«В»	Надана уся необхідна звітність, у той же час позичальник відмовився надавати необхідні пояснення до звітності.
«Г»	Звітність не надана.
«Д»	Надання звітності прострочене більше ніж на 3 місяці або надана звітність не достовірна.
Визначення класу показника «Якість менеджменту компанії» (K_{12})	
«А»	Менеджмент компанії має великий досвід роботи в бізнесі, чітко та правильно визначає цілі компанії і відмінно реалізує стратегію компанії для досягнення визначених цілей.
«Б»	Менеджмент компанії має великий досвід роботи в бізнесі, чітко та правильно визначає цілі компанії і реалізує стратегію компанії для досягнення визначених цілей.
«В»	Менеджмент компанії має достатній досвід роботи в бізнесі, але цілі компанії не визначені і стратегія не зрозуміла.
«Г»	Менеджмент компанії не має достатнього досвіду роботи в бізнесі, цілі компанії не визначені і стратегія не зрозуміла.
«Д»	Менеджмент компанії не має достатнього досвіду роботи в бізнесі, цілі компанії не визначені і стратегія не зрозуміла. Компанія працює в агресивному середовищі, якість активів дуже погана, якість обслуговування боргу погіршується.
Визначення класу показника «Ринкова пропозиція позичальника»	
«А»	Компанія є лідером (або одним із лідерів) на локальному або національному ринку.
«Б»	Компанія не є лідером, але канали збуту продукції налагоджені, клієнти диверсифіковані, частка компанії на ринку стабільна.
«В»	Компанія не є лідером, продажі не диверсифіковані, але загроз її ринкової позиції не має.
«Г»	Продажі не диверсифіковані, частка ринку і продаж зменшуються.
«Д»	Продажі не диверсифіковані, частка ринку і продаж стрімко зменшуються, компанія працює в агресивному середовищі, менеджмент слабкий і не здатний вивести компанію з кризи.
Визначення класу показника «Наявність підтримки» (K_{14})	
«А»	Компанія є важливим бізнесом для акціонерів, акціонери надавали або готові надавати необхідну підтримку позичальнику, наявність поруки від акціонерів або інших компаній групи.
«Б»	Компанія є важливим бізнесом для акціонерів, акціонери надавали або готові надавати необхідну підтримку позичальнику, в той же час акціонери або інші компанії групи відмовляються надавати поруку.
«В»	Компанія не є ключовим активом акціонерів або групи, акціонери або члени групи не надають підтримки компанії.
«Г»	Компанія не є ключовим активом акціонерів або групи, акціонери або члени групи не надають підтримки компанії і виводять прибутки компанії з бізнесу позичальника.
«Д»	Компанія не є ключовим активом акціонерів або групи, акціонери або члени групи виводять активи і прибутки позичальника, порука власників або інших важливих для групи компаній відсутня.

Визначення усередненого класу на основі якісних показників відбувається за формулою:

$$\text{Клас}_{\text{якість}} = \Phi \left\{ \left(\sum_{i=1}^{14} \text{Клас}_i + \text{Клас}_{12} \right) / 5 \right\},$$

де Клас_i – відповідний клас, наданий кожному i -му коефіцієнтові та виражений відповідним кодом;

Φ – функція, за використання якої числові значення усереднюються і конвертуються в код відповідної літери.

Виходячи з наведеної формули при визначенні усередненого класу перевага надається коефіцієнтові «Якість менеджменту компанії», який, за своєю суттю, безпосередньо впливає на якість звітності позичальника і перспективи розвитку його ринкової позиції.

Остаточне визначення класу фінансового стану позичальника має відбуватися за тим принципом, що якщо усереднений клас за якісними показниками

($\text{Клас}_{\text{якість}}$) кращий за клас, розрахований на основі кількісних показників ($\text{Клас}_{\text{кільк}}$), то можливе остаточне підвищення класу, розрахованого на основі кількісних показників, але не більше ніж на одну літеру.

Якщо немає достовірної фінансової звітності, що попереджує оцінку фінансового стану позичальника – юридичної особи (крім новостворених підприємств), а також належним чином оформлених документів, на підставі яких здійснювалася кредитна операція, то такі позичальники мають класифікуватися не вище від класу «Г». До класу «Г» також належать позичальники банку, проти яких порушено справу про банкрутство. До класу «Д» належать позичальники банку, що визначені банкрутом в установленому законодавством порядку. Фінансовий стан «новостворених» позичальників має встановлюватися на рівні класу «Б», якщо є позитивна інформація щодо суб'єктивних характеристик позичальника.

Список використаних джерел

1. Банківські ризики: теорія та практика управління : монографія / [Примостка Л. О., Лисенок О. В., Чуб О. О. та ін.] ; Держ. вищий навч. заклад «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – К. : КНЕУ, 2008. – 456 с.
2. Версаль Н. І. Кредитні ризики як важлива складова ризиків банківської діяльності / Н. І. Версаль, С. М. Олексієнко // Фінанси України. – 2002. – № 8. – С. 86–95.
3. Воцилко М. Основи управління ризиками у банківській справі / М. Воцилко // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 12. – С. 51–52.
4. Д'яконова І. І. Удосконалення банківських операцій і попередження ризиків як умова зміцнення банківської системи України : монографія / І. І. Д'яконова. – Суми : Університетська книга, 2007. – 88 с.
5. Едрінова В. Н. Моделі аналізу кредитоспособності заємщиків / В. Н. Едрінова, С. Ю. Хасянова // Финансы и кредит. – 2002. – № 6 (96). – С. 9–15.
6. Ковальов О. Л. Класифікація банківських ризиків. Фактори, що впливають на кредитні ризики, і підходи до їх класифікації / О. Л. Ковальов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 2. – С. 63.
7. Коршикова Т. Контроль та управління ризиками в кредитній діяльності банків / Т. Коршикова // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 1. – С. 24–25.

Summary. The method of the borrower class reliability determination is developed concerning to the clients of the small and middle business. The basic stages and indexes which characterize the application of this method is certain.

Keywords: the credit risk, the solvency, the liquidity, the financial sustainability, the business activity and profitability.